

თედო სახოკია და აფხაზეთი

Tedo Sakhokia and Abkhazia

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, ქუთაისი

Avtandil Nikoleishvili

Akaki Tsereteli State University
Georgia, Kutaisi

ABSTRACT

One of the primary focal points of Tedo Sakhokia's (1868-1956) multifaceted scientific, creative, and socio-political endeavors was his proactive involvement in addressing the challenges associated with Abkhazia. He not only opposed the colonial policies enacted by the Russian government in Abkhazia through his written works but also took practical measures. This is exemplified by his pivotal role in establishing the „Georgian Party“ of Abkhazia between 1895 and 1904. This political party regarded the resolution of two key issues as essential prerequisites for fostering the national consciousness of Abkhazia's inhabitants: the official recognition of Georgian language services in churches and the implementation of Georgian-language education in schools. Tedo Sakhokia's insights about Abkhazia are of significance as they provide us with a comprehensive understanding of the ethnic makeup of the local population. Specifically, according to his information, Georgians constituted the largest segment of Abkhazia's inhabitants by the end of the 19th century. However, due to Russia's colonial policies in the region, the number of foreign settlers, primarily Russians, steadily increased. According to the writer, this ethnic division of Abkhazia's population resulted in the greatest hardships for the Abkhazians, who represented the smallest portion of the populace. While Tedo Sakhokia's association with Abkhazia extends beyond the matters discussed herein, the aforementioned details offer a substantial foundation for acknowledging the role he played in addressing the challenges of Abkhazia through his creative pursuits and active practical endeavors.

საკვანძო სიტყვები: თედო სახოკია და აფხაზეთი, ქართულ-აფხაზური ურთიერთობები, რუსეთის იმპერიული პოლიტიკა აფხაზეთში.

Keywords: Tedo Sakhokia and Abkhazia, Georgian-Abkhaz relations, Russian imperial policy in Abkhazia.

თედო სახოკიას (1868-1956) მრავალმხრივი სამეცნიერო, შემოქმედებითი და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოღვაწეობის ერთ-ერთ უმთავრეს მიმართულებად სამოღვაწეო ასპარეზზე მისი გამოსვლიდანვე მყარად დამკვიდრდა აქტიური ზრუნვა აფხაზეთთან დაკავშირებით არსებულ პრობლემათა მოსაგვარებლად. ყოველივე ზემოთქმულისთვის სიცხადის მისაცემად წარმოდგენილ ნაშრომში მოკლედაა გაანალიზებული ის მნიშვნელოვანი როლი, რომელიც თავისი მრავალმხრივი მოღვაწეობის შედეგად შეასრულა მან ხსენებულ პრობლემათა რამდენადმე მაინც მოსაგვარებლად. კერძოდ, იგი არა მარტო თავისი ნაწერებით იბრძოდა აფხაზეთში ხელისუფლების მიერ გატარებული კოლონიური პოლიტიკის წინააღმდეგ, არამედ პრაქტიკულადაც.

აფხაზეთისადმი თ. სახოკიას განსაკუთრებული სიყვარული არსებითად განაპირობა იმ ფაქტმა, რომ იგი სისხლხორცეულად იყო დაკავშირებული ამ მხარესთან. კერძოდ, როგორც მისი ავტობიოგრაფიიდან ვიგებთ, სოხუმში, სადაც მამამისი 1867 წლიდან მღვდლად იყო გამწესებული, პირველად ის სამი თუ ოთხი წლის ასაკში წაუყვანიათ (იხ.: სახოკია 1969: 201-245). აქვე მიიღო მან პირველდაწყებითი განათლება. გარდა იმისა, რომ თ. სახოკია დეტალურად მოგვითხრობს საკუთარი ცხოვრების ამბავს, იგი იმჟამინდელ აფხაზეთში არსებულ მძიმე ეროვნულ მდგომარეობაზეც გვიქმნის ნათელ წარმოდგენას. ნათქვამისთვის მეტი დამაჯერებლობის მისაცემად და რუსეთის იმპერიული პოლიტიკის წინააღმდეგ მწერლის აქტიურ ბრძოლაზე უფრო ნათელი წარმოდგენის შესაქმნელად გავიხსენებ ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესო რამდენიმე ეპიზოდს მისი ბიოგრაფიიდან.

მიუხედავად იმისა, რომ სოხუმის ოლქში ქართველები მოსახლეობის დიდ ნაწილს შეადგენდნენ, ხელისუფლება ყველაფერს აკეთებდა იქაურთა ეროვნული ცნობიერების დასათრგუნად. ამ თვალსაზრისით მის მთავარ სამიზნეს სკოლები წარმოადგენდა, სადაც მკაცრად იკრძალებოდა ქართულ ენაზე სწავლება. ამ აკრძალვის სიმწარე თ. სახოკიამაც იწვნია საკუთარ თავზე. კერძოდ, სოხუმში ცხოვრების პერიოდში მამამ იგი აფხაზი ბავშვებისათვის გახსნილ ე. წ. მთიელთა სკოლაში შეიყვანა, სადაც, თ. სახოკიას ინფორმაციით, „სწავლება რუსულად წარმოებდა. ქართულის ხსენებაც კი არ ყოფილა და ვერც კი წარმოედგინათ, თუ არა რუსულით, სხვა ენის საშუალებით წერა-კითხვის სწავლება შესაძლებელი ყოფილიყო“ (სახოკია 1969: 204). მამის მონდომებას, რუსულთან ერთად მის შვილს როგორმე ქართული წერა-კითხვაც შეესწავლა, იმხანად არავითარი შედეგი არ მოჰყოლია. ამ საქმის მოგვარება მხოლოდ მოგვიანებით, მშობლიურ სოფელ ხეთაში გადმოსვლისა და მარტვილის სასულიერო სასწავლებელში სწავლის პერიოდში, გახდა შესაძლებელი.

სოხუმს თ. სახოკია განმეორებით 1898-1900 წლებში დაბრუნებია და, როგორც თავად წერს, „მთელი ახალგაზრდულის აღფრთოვანებით და თავდავიწყებით შებრძოლებია რუსეთის იმპერიალიზმის მიერ

ჩვენის ქვეყნისა და ქართველი ხალხის გამარჯვებელი პოლიტიკის გატარების საქმეს“ (სახოკია 1969: 223). ამის ნათელი დადასტურებაა ის უმნიშვნელოვანესი როლი, რომელიც მან 1895-1904 წლებში აფხაზეთის ქართული პარტიის შექმნით შეასრულა. ხსენებული პარტიის ჩამოყალიბებისა და საქმიანობის პროცესში ლიდერის როლს, პირველ ყოვლისა, თედოსახოკია ასრულებდა (აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით დაწვრილებით იხ: სილაგაძე... 1999; ნიკოლეიშვილი 2019: 498-539).

„ქართული პარტია“ აფხაზეთის ქართულ მოსახლეობაში ეროვნული ცნობიერების განმტკიცების უპირველეს პირობად ორი უმთავრესი პრობლემის გადაწყვეტას მიიჩნევდა აუცილებლად: ეკლესიებში ღვთისმსახურების ქართულ ენაზე დაკანონებასა და სკოლებში ქართულ ენაზე სწავლების შემოღებას, რის შედეგადაც რეალურად გამოეცლებოდა საფუძველი იმპერიული ხელისუფლების მზაკვრულ განზრახვას, რომელიც მიზნად ისახავდა ქართველი ერის ისეთ „ხალხებად“ დაშლა-დაქუცმაცებას, როგორებიცაა: „მეგრელები“, „გურულები“, „სვანები“, „იმერლები“, „აჭარლები“ და საკუთრივ „ქართველები“.

როგორც ითქვა, ქართული მოსახლეობის გასარუსებლად და ეროვნული ცნობიერების დასათრგუნად ხელისუფლება მიზანმიმართულად იყენებდა ისეთ „საუკეთესო და უებარ საშუალებას“, როგორც სკოლა. თ. სახოკიას ინფორმაციით, ამ მიზნის მისაღწევად „გარუსების მისიონერები“ სკოლებში სწავლების მთელ პროცესს ისე წარმართავდნენ, მოსწავლეთ არ გაეგოთ, რომ ისინი ქართველები იყვნენ. „ქართული ენა არა მარტო სკოლებიდან იყო განდევნილი, არამედ ეკლესიებიდანაც და სოხუმის საკრებულო ტაძარში სოხუმის ეპარქიის ეპისკოპოსს სრულებით ბუნებრივად და კანონიერად მიაჩნდა სლავურის უცოდინარ ქართველობისათვის მის გასაგებ სამშობლო ქართულ ენაზე არ მოესმენინებინა წირვა-ლოცვა“. გარდა ქართული პრესისა, „ამ უმსგავსო და აღმაშფოთებელი ფაქტის“ წინააღმდეგ თ. სახოკიამ რუსულ პრესაშიც არაერთგზის აღიმადლა ხმა აქტიურად.

სოხუმელი ქართველების წინააღმდეგ შავრაზმელი რუსებისა და საოლქო ადმინისტრაციის ბრძოლას განსაკუთრებით ფართო მასშტაბი XX საუკუნის დასაწყისში შეუძენია. მწერლის ინფორმაციით, მათ „პირდაპირ მიიტანეს იერიში იმ თითო-ოროლა ქართველზე, რომელიც აქა-იქ კივიციებდა სოხუმის ოლქში სხვადასხვა კუთხეს. თვალში ამოღებულთა შორის“ თედოც ყოფილა. ასეთი დევნის ობიექტებად, პირველ ყოვლისა, ის ქართველები იყვნენ ქვეულნი, რომლებიც „ადგილობრივ ადმინისტრაციას ხელს უშლიდნენ ამ ოლქის მცხოვრებთა გარუსების საქმეში“ (სახოკია, 1969: 232). ადმინისტრაციამ ყველა მათგანს ოლქიდან რუსეთის შიდა გუბერნიის რომელიმე ქალაქში გადასახლება მიუსაჯა. აღნიშნული სასჯელისაგან თავი თ. სახოკიამ იმით დაიხსნა, რომ პარიზში მოასწრო წასვლა.

პარიზიდან მწერალი 1905 წელს დაბრუნდა. სამშობლოში მისი დაბრუნება, უპირველეს ყოვლისა, რომანტიკული ეროვნული

მიზანსწრაფვით იყო განპირობებული. კერძოდ, თ. სახოკიამ და მისმა თანამებრძოლებმა გემ „სირიუსით“ საქართველოში ჩამოიტანეს ჰოლანდიაში შექმნილი იარაღი, რომელიც ქართველი პატრიოტებისათვის უნდა დაერიგებინათ. თ. სახოკიას ინფორმაციით, „გემს მიგებებულმა სანდლებმა იარაღის ნაწილი გადმოტვირთეს შავი ზღვის პირის სხვადასხვა ადგილას. გადმოტვირთული იარაღის ნაწილი მთავრობამ ჩაიგდო ხელში, სხვა ხალხს დაურიგდა“ (სახოკია 1969: 235). 1905 წლის რევოლუციის დამარცხების შემდეგ, ამ პატრიოტული აქციის სხვა მონაწილეებთან ერთად, თ. სახოკიაც დააპატიმრეს, მაგრამ ოთხთვიანი პატიმრობის შემდეგ იგი ციხიდან გაათავისუფლეს.

თედო სახოკიას აფხაზური ციკლის ნაწერები მეტად საინტერესო იმ მხრივაცაა, რომ მათი მეშვეობით ნათელი წარმოდგენა გვექმნება XIX საუკუნის დასასრულისა და XX საუკუნის დასაწყისის აფხაზეთში მცხოვრები მოსახლეობის ეთნიკურ შემადგენლობაზე. კერძოდ, მისი ინფორმაციით, XIX საკუნის ბოლოს სამურზაყანოს მთავარ სავაჭრო ცენტრ ოჩამჩირეში სულ 608 სული ცხოვრობდა: 26 ლაზი, 3 ბერძენი, 1 სომეხი და 1 პოლონელი, დანარჩენები კი მეგრელები იყვნენ. აქედან გამომდინარე, „სალაპარაკო ენა მეგრულია, თუმცა ქართულიც ყველამ იცოდა“ (სახოკია 1985: 320). მოსახლეობის ეთნიკური შემადგენლობის მხრივ განსხვავებული მდგომარეობა არც სამურზაყანოს სხვა დაბა-სოფლებში ყოფილა და იქაური მოსახლეობის აბსოლუტურ უმრავლესობასაც ქართველები შეადგენდნენ.

თ. სახოკიას ხაზგასმით, მოსახლეობის ეთნიკური შემადგენლობის მხრივ საკუთრივ აფხაზეთში სამურზაყანოსაგან განსხვავებული მდგომარეობა იყო. კერძოდ, მიუხედავად იმისა, რომ ქართველები (მეგრელები) იქაც მოსახლეობის უდიდეს ნაწილს შეადგენდნენ, რუსეთის მიერ ამ მხარეში გატარებული კოლონიური პოლიტიკის შედეგად დღითი დღე იზრდებოდა იქ ჩამოსახლებული უცხოელების, პირველ ყოვლისა კი რუსების, რაოდენობა.

აფხაზეთის მოსახლეობის ეთნიკური აჭრელებით გულნატკენი მწერალი იმაზეც მიგვაქცევინებს ყურადღებას, რომ ხელისუფლების მიერ გატარებული ამ დამპყრობლური პოლიტიკის შედეგად ყველაზე მეტად ამ მიწის ნამდვილი მკვიდრნი – აფხაზები დაზარალდნენ, რომელთა „სუფრასაც მათ მაგივრად სხვები მიუსხდნენ“. იმხანად რუსული ხელისუფლების აშკარა არაკეთილგანწყობითი დამოკიდებულება აფხაზთა მიმართ უმთავრესად იმით იყო განპირობებული, რომ რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომის დროს აფხაზთა გარკვეულმა ნაწილმა თურქეთის მხარე დაიკავა და მათთან ერთად იბრძოდა რუსების წინააღმდეგ.

ამ გარემოებამ, რამაც მუჰაჯირობის (თურქეთში აფხაზთა მასობრივი გადასახლების) პროცესისგან ახლებური ძალით აღზევებასაც დიდად შეუწყო ხელი, არსებითად განსაზღვრა ის ფაქტი, რომ „აფხაზები მოკლებული იყვნენ უფლებას ქალაქ სოხუმის მახლობლად (ოცი კილომეტრის მანძილზე) დასახლებულიყვნენ, როგორც არასაიმედო

ელემენტი. აბჟუაში (აღმოსავლეთ აფხაზეთში) შეეძლო ყოფნა მხოლოდ მდინარე კოდორის გამოღმა; ხოლო ბზიფში (დასავლეთ აფხაზეთში) მდინარე აცწყლის იქით, გაგრამდე“ (სახოკია 1985: 381).

ამ მოვლენის გამო ფსირცხიდან (ახალი ათონი) და აფხაზეთის სხვა სოფლებიდან აყრილი აფხაზები ძირითადად გუდაუთის შემოგარენში დასახლდნენ, მათ ადგილებს კი უცხოელები დაეპატრონენ. თუმცა, თ.სახოკიას ინფორმაციით, ისინი ამ რეგიონშიც ეროვნულ უმცირესობას წარმოადგენდნენ. კერძოდ, გუდაუთის 1117 მცხოვრებიდან ყველაზე მეტი (356) ქართველი იყო, შემდეგ მოდიოდნენ: რუსები (242 კაცი), ბერძნები (133), სომხები (132), ლაზები (32) და სხვები. აფხაზთა რაოდენობა კი მხოლოდ 78 კაცს შეადგენდა (იქვე: 386).

აფხაზთა ყველაზე დიდი დასახლება სოფელი ლიხნი (ზოგჯერ თ.სახოკია მას ლიხინის სახელითაც მოიხსენიებს) ყოფილა. მიუხედავად იმისა, რომ იქაურ „მოსახლეთა შორის მხოლოდ მეგრული გვარები იყო დარჩენილი, ენას აფხაზურის გარდა სხვას ვერ გაიგონებდით“ (იქვე: 389). ისტორიულად ეს სოფელი, ისევე როგორც მთელი აფხაზეთი, ქართული სახელმწიფოს დვიძლ ნაწილს რომ წარმოადგენდა, ამის უტყუარ არგუმენტად თ. სახოკია XI საუკუნეში აგებულ ლიხნის ტაძარს ასახელებს, რომელსაც მის დრომდე ჰქონდა შემორჩენილი 1066 წელს გაკეთებული ქართული წარწერები.

თ. სახოკიამ აფხაზთა იმდროინდელ ყოფა-ცხოვრებასთან დაკავშირებითაც მოგვაწოდა მნიშვნელოვანი მასალები. კერძოდ, მისი ინფორმაციით, XIX საუკუნის 90-იანი წლების აფხაზური დასახლება ამგვარად გამოიყურებოდა: „სახლი აფხაზისა უმეტეს შემთხვევაში წნული ფაცხაა, ისლით ან გვირით დახურული, გვირითვე გვერდებზემდებულ სითბოსთვის, უიატაკო, უჭერო, უსარკმლო... სინათლე ასეთ ფაცხაში ჭუჭრუტანებიდან შემოდის ანდა იმ ორკარიდან, რომელიც ერთი წინიდანა აქვს და მეორეც - მის პირდაპირ, - უკანიდან... სავალალო უფრო ის გახლავთ, რომ ამ ხალხს ინტელიგენციაც არა ჰყავს, ოთხი-ხუთი განათლებული კაციც არ მოეძევა, რომ წინამძღვრობას უწევდეს თავის მოძმეთა, მათი ჭირისა და ლხინის გამომხატველი იყოს“ (იქვე: 398).

აფხაზთა ეკონომიკური გაჭირვებისა და ინტელექტუალური ჩამორჩენილობის განმაპირობებელ უმთავრეს მიზეზად თ. სახოკია მათ სიზარმაცესა და უგერგილობას მიიჩნევდა. მისი თქმით, „აფხაზი ფიზიკურ დაღლას ერიდება. ზედმეტი, გასაყიდი სიმინდის მოწევას გაურბის, სირცხვილად მიაჩნია ვაჭრობა, სხვისთვის მუშაობა, საზოგადოდ ფიზიკურ მუშაობას გაურბის... აფხაზს ვერსადა ჰხედავთ გარეთ გასულს, სამუშაოს საძებრად. არათუ გარეთ, აფხაზეთის მოშორებით, თავის სოფელსაც არა შორდება... უბრალო ხელოსნობა რა არის, იმასაც კი ვერა ნახავთ მათ შორის. რისიმე ფიცრულის დადგმა რომ დასჭირდებათ, ხუროებს სხვაგანიდან უნდა დაუძახონ. არც საქონლის მოვლამოშენებას მისდევენ. აქა-იქ თითოეულმა კომლმა თუ 5-10 თხა გაიჩინა, დიდი საქმეა. ისიც იმიტომ, რომ თხები

ზამთარ-ზაფხულ ცის ქვეშ არიან, საკვებს არა სთხოვენ“ (სახოკია 1985: 399).

აფხაზთა ეკონომიკური სიდუხჭირისა და ჩამორჩენილობის განმაპირობებელ ერთ-ერთ უმთავრეს მიზეზად თ. სახოკია მათ გაუნათლებლობასაც მიიჩნევდა. მიუხედავად იმისა, რომ, მწერლის შეფასებით, „აფხაზი ბუნებით ნიჭიერია“, მას ამ ნიჭიერების გამოსავლენად იმხანად არავითარი პირობები არ ჰქონდა შექმნილი. თ. სახოკია უღრმეს გულისტკივილს გამოთქვამდა იმის გამო, რომ ამ ხალხს საერთოდ არ ჰყავდა საკუთარი ინტელიგენცია და ოთხი-ხუთი კაციც კი არ მოეძებნებოდა ისეთი, რომელიც წინამძღვრობას გაუწევდა და მათი ჭირისა და ლხინის გამომხატველი იქნებოდა (იქვე: 398).

მართალია, ხელისუფლებამ ამ მდგომარეობის რამდენადმე მაინც გამოსასწორებლად 1893 წელს სოხუმში აფხაზებს ორკლასიანი „მთიელთა სკოლა“ გაუხსნა, მაგრამ, თ. სახოკიას შეფასებით, ამით „აფხაზთა ცხოვრებას ნირი მაინც არ შესცვლია, არაფერი დასტყობია“, რადგანაც სკოლაში სწავლება აფხაზთათვის სრულიად გაუგებარ რუსულ ენაზე მიმდინარეობდა. ამ თვალსაზრისით უკეთესი მდგომარეობა აფხაზეთში არსებულ არც სხვა სამრევლო სკოლებში იყო. მწერლის თქმით, „იმ უკუღმართი მიმართულებების გამო, საზოგადოდ ჩვენებურ სკოლებში რომ იყო გამეფებული, აქაური სკოლები ყველაფერს ემსახურებოდნენ, ყველაფერს ასრულებდნენ, გარდა მთავარი დანიშნულებისა – ყრმათა გონებრივი და ზნეობრივი წვრთნისა. აქაურ მკვიდრთ არც ამ სკოლათა არსებობა ამატებდა რასმე და აღარც უმისობითაც დააკლდებოდათ“ (იქვე: 393).

ანალოგიური მდგომარეობა იყო თითქმის მთლიანად მხოლოდ ქართველებით დასახლებულ სამურზაყანოშიც. თ. სახოკიას ინფორმაციით, იქაურ სასწავლებლებშიც სწავლება მხოლოდ რუსულად წარმოებდა და ბავშვებმა ქართული წერა-კითხვაც კი არ იცოდნენ. ეს მაშინ, როცა იქ არსებულ სკოლებში მხოლოდ ქართველები სწავლობდნენ და „აქა-იქ თუ გაერეოდნენ აფხაზი ბავშვები“. ამას ემატებოდა ისიც, რომ იქაურ უღარიბეს წიგნთსაცავებში საერთოდ არ მოიპოვებოდა ქართული წიგნები, მიუხედავად იმისა, რომ „უმეტესი მოთხოვნილება“ სწორედ მათზე იყო (იქვე: 325).

თ. სახოკიას აფხაზურ დღიურებში ჩვენი ქვეყნის ამ მხარეში მცხოვრებ ქართველთა სოციალური ყოფის ამსახველი ეპიზოდებიცაა წარმოდგენილი. მაგალითად, აფხაზეთში მოგზაურობის დროს, სოხუმიდან ოთხი კილომეტრის დაშორებით, ციებ-ცხელების ბუდედ ქვეულ და ჭაობებულ ტყეებში, მწერალი სენაკის მაზრიდან უმიწობასა და ძალღუმადურ ცხოვრებას გაქცეულ მეგრელთა 25 კომლიან დასახლებაში მოხვედრილა. მთავრობის განკარგულებით რუსი მატროსებისათვის გამოყოფილი ეს უსარგებლო მიწები მათ ქალაქის ხელისუფლებისაგან დროებით იჯარით ჰქონიათ აღებული. მაგრამ სოხუმის თავად დანიშნულმა ბერენსმა,

რომელიც ქართველებს განსაკუთრებული ათვალწუნებით ეპყრობოდა, მეგრელებს იქიდან სასწრაფოდ აყრა და სხვაგან გადასახლება მოსთხოვა.

აფხაზეთა და ქართველთა ამგვარი დევნისა და შევიწროების მაჩვენებელი მაგალითების გვერდით, თ. სახოკია გულისტკივილით იმის შესახებაც გვესაუბრება, ამ მხარეში როგორ მიზანმიმართულად მიმდინარეობდა უცხოელთა ჩამოსახლების მომაკვდინებელი პროცესი. მიუხედავად არახელსაყრელი კლიმატური პირობებისა, აფხაზეთის ზღვისპირა ტერიტორიებისადმი ხელისუფლების ინტერესი დღითი დღე იზრდებოდა და მიწასაც უფრო და უფრო მეტი ფასი ედებოდა. მძიმე მატერიალურ მდგომარეობაში მყოფი ადგილობრივი მოსახლეობის ერთი ნაწილი ცდუნებას ვერ უძლებდა და „საარაკო ფასდადებულ“ სააგარაკო ადგილებს თურქეთიდან გადმოსულ სომხებსა და ბერძნებზე ყიდდა.

ხელისუფლების მიერ გატარებული კოლონიური პოლიტიკის შედეგად აფხაზეთში დამკვიდრების მსურველ უცხოელებს შორის ყველაზე პრივილეგირებული პირობები მაინც რუსებს ჰქონდათ შექმნილი. ამ მხარეში რუსული მოსახლეობის ხვედრითი წილის გასაზრდელად მთავრობა ხალხს მასობრივად ასახლებდა რუსეთის შიდა გუბერნიებიდან. მიუხედავად იმისა, რომ მათი დიდი ნაწილი აფხაზეთის სპეციფიკურ კლიმატურ პირობებთან შეუგუებლობის გამო კვლავ უკან ბრუნდებოდა, ნაწილი კი მალარიითა და ციებ-ცხელებით იღუპებოდა, ხელისუფლების თავკაცები უკან მაინც არ იხევდნენ და მიზანსწრაფული დაჟინებით ცდილობდნენ თავიანთი იმპერიული გეგმის რეალურად განხორციელებას. თ. სახოკიას თქმით, „ეს ვაჟბატონები „უმაღესი მოსაზრებით“ ხელმძღვანელობდნენ: – ხელი უნდა შევუშალოთ მეგრელთა ელემენტის გამრავლებას, თუნდაც მთელი სოფლის სიცოცხლედ დაგვიჯდეს ეს ხელისშემლაო!“ (სახოკია 1985: 385).

ხელისუფლების ასეთმა დაჟინებულმა მცდელობამ სასურველ მიზანს ნაწილობრივ მართლაც მიაღწია და, მიუხედავად ზემოთ აღნიშნული სირთულეებისა, აფხაზეთის შავი ზღვისპირეთში რუსთა ახალშენებიც მრავლად გაჩნდა. მართალია, ამ სოფლების მოსახლეობის დიდ ნაწილს მალარია და ციებ-ცხელება იმდენად ავლებდა მუსრს, რომ მიცვალებულთა რიცხვი დაზადებულთა ოდენობას აჭარბებდა, მაგრამ მთავრობა უკან დახევას მაინც არ აპირებდა და კვლავინდებურად განაგრძობდა დაღუპულთა ადგილზე რუსი მოსახლეობის ახალ-ახალი ნაკადების პერმანენტულად ჩამოსახლების პროცესს.

აფხაზეთის რუსიფიკაციის სახელისუფლებო გეგმას ასეთ ფართო მასშტაბს, უპირველეს ყოვლისა, ამ მხარის დიდი სამომავლო პერსპექტივის რეალური გაცნობიერება სძენდა. ამ პერსპექტივის განმსაზღვრელ უმთავრეს საფუძვლად თ. სახოკია მთელ შავი ზღვისპირეთში ბუნებრივი პირობებითა და სილამაზით გამორჩეულ კურორტებს მიიჩნევდა. ამ თვალსაზრისით იგი განსაკუთრებით დიდი მომავლის მქონე კურორტად ახლადდაარსებულ გაგრას აღიარებდა. მისი შეფასებით, „სამიოდე წლის წინათ მივარდნილ

და უდაბურ ადგილად ქცეული ეს კურორტი განვითარების ისეთ გზას დაადგა, რომ სულ მალე „უთუოდ დიდ მეტოქეობას გაუწევდა დასავლეთ ევროპის დიდ კურორტებს“ (სახოკია 1985: 406).

თ. სახოკიას შემოქმედებითი მემკვიდრეობა იმ დამოკიდებულებაზეც გვიქმნის ნათელ წარმოდგენას, რომელსაც მისი დიდი თანამედროვენი იჩენდნენ აფხაზეთის მიმართ. ამ თვალსაზრისით ძალზე საინტერესოა მისი წიგნი „ჩემი საუკუნის ადამიანები.“ მემუარული ჟანრის ამ წიგნით თ. სახოკიამ კიდევ უფრო ნათელი წარმოდგენა შეგვიქმნა იმ აქტიურ საქმიანობაზე, რომელსაც XIX საუკუნის მეორე ნახევრისა და XX საუკუნის დასაწყისის დიდი ქართველი მოღვაწენი ეწეოდნენ ქართველი ხალხის ეროვნული ცნობიერების განსამტკიცებლად. ნათქვამის დასტურად თუნდაც აფხაზეთთან ილია ჭავჭავაძის დამოკიდებულების შესახებ მოთხრობილი ამბავი გავიხსენოთ. ილია აფხაზეთს პირველად და უკანასკნელად 1903 წელს სტუმრებია. თ. სახოკია დაწვრილებით იგონებს სოხუმში ილიასთან შეხვედრის ამბავს. შარვაშიძეთა სასახლის ეზოში გამართულ სადილზე ჩვეული მჭევრმეტყველებით წარმოთქმულ სადღეგრძელოში მწერალს უდიდესი კმაყოფილება გამოუხატავს იმის გამო, რომ მთელი ქალაქი ქართველების ხელში იყო და სწორედ ისინი იყვნენ იქაურობის ბატონ-პატრონი. ამ თვალსაზრისით სოხუმში არსებული მდგომარეობა ილიას თვით თბილისისთვისაც კი მიაჩნდა საუკეთესო მაგალითის მიმცემ მოვლენად.

ნანახით აღფრთოვანებულმა ილიამ თავის სამადლობელ სიტყვაში თურმე რამდენჯერმე გაუსვა ხაზი იმ გარემოებას, რომ საქართველოში სინათლე, უპირველეს ყოვლისა, დასავლეთიდან მოდიოდა, რომ სწორედ „დასავლეთ საქართველოს ქართველობას უნდა მიეცა აღმოსავლეთ საქართველოს მოძმეებისათვის მაგალითი სიფხიზლის, ცხოვრებაში ბრძოლის უნარის გამოჩენისა... ერთობლივი ძალით მამაპაპათაგან ნაანდერძევი ტურფა და მდიდარი ქვეყნის შენარჩუნებისა, რომ სხვას მისი დაპატრონების მადა არ გავუღვიძოთ, მოსეულ ათასგვარ მტერსა და დუშმანს კრიჭაში ჩავუდგეთ, გავუმკლავდეთ, ხმალამოღებული დავუხვდეთ, ჩვენზე არ გავაცინოთ“ (სახოკია 1985: 26).

მიუხედავად იმისა, რომ აფხაზეთთან თედო სახოკიას დამოკიდებულება გაცილებით ფართო მასშტაბებს მოიცავს და მხოლოდ ჩვენ მიერ განხილული საკითხებით არ შემოიფარგლება, ვფიქრობ, ყოველივე ზემოთქმული მაინც იძლევა მყარ საფუძველს იმ როლის წარმოსაჩენად, რომელიც აფხაზეთთან დაკავშირებულ პრობლემათა მოგვარების პროცესში აქვს მას შესრულებული თავისი შემოქმედებითაც და პრაქტიკული საქმიანობითაც.

გამოყენებული ლიტერატურა

ნიკოლეიშვილი 2014: ნიკოლეიშვილი ა., ქართველ მწერალთა ეროვნულ-პოლიტიკური მრწამსი, ტ. II. ქუთაისი, 2014.

ნიკოლეიშვილი 2019: ნიკოლეიშვილი ა., ქართველოლოგიური ეტიუდები, ტ. V. ქუთაისი, 2019.

სახოკია 1969: სახოკია თ., [შრომათა] კრებული (ეთნოგრაფიის, ლექსიკოლოგიის და ფოლკლორის დარგში. აგრეთვე: მოგონებანი თედო სახოკიაზე). თბილისი, 1969.

სახოკია 1985: სახოკია თ., მოგზაურობანი. ბათუმი, 1985.

სილაგაძე... 1999: სილაგაძე ა., გურული ვ., საქართველოს განუყოფელობისათვის ზრძოლის ისტორიიდან, ნაკვეთი II, თედო სახოკიას ქართული პარტია აფხაზეთში (1895-1904 წწ.). თბილისი, 1999.